

TÜRK HUKUKUNDA SEÇME HAKKI İLE VATANDAŞLIĞIN KAYBI

Prof. Dr. Osman Fazıl BERKİ *

GİRİŞ

Seçme hakkı, eski deyimi ile hıyar hakkı "droit d'option" bir şahsın iki tabiiyetten birini seçmesi demektir.

Bu hak ya kanuna veya anlaşmaya dayanır. Birincisinde kanunda, ikincisinde anlaşmada derpiş edilen hükümler dairesinde varlık kazandırır.

Ayrı bir etüd konusu teşkil edecek mahiyette olan anlaşmaya dayanan seçme hakkı üzerinde durmayacak, kanuna dayanan seçme hakkını izah edeceğiz.

Kanunda öngörüülen şartlarla muayyen bir Devlet tâbiyetini kazanmak için seçme hakkı tanınabileceği gibi, aynı Devlet tâbiyetini kaybetmek zımında da bu hakka yer verilmiş olabilir. Evvelkine "tâbiyet kazandıran seçme hakkı" diğerine "tâbiyet kaybettiren seçme hakkı" denilebilir.

Bu etüdde, tâbiyet kaybettiren seçme hakkı üzerinde durulacaktır.

Seçme hakkı ile tâbiyetin kaybı, tâbiyetin reddi manasını tazammun eder. Bir Devlet tâbiyetinin kaybına müncer olan seçme hakkı, kanununda menedici bir hüküm olmadıkça diğer bir Devletin tâbiyetinin kazanılması neticesini doğurur.

Bazan bir Devlet tâbiyetinin yalnız kaybını intaç eder ki, çifte tâbiyetli bir şahsın bu durumdan kurtulmasını sağlar. Bazan da şahsın gerekli Kanunî hükümlerin derpiş edilmemiş olması halinde vatanlız durumuna düşmesine sebep olur.

Seçme hakkı, şahsın evvelce sahip olduğu tâbiyete dönmesi neticesini doğuruyorsa "rücu hakkı" adını alır.

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyelüğünden Emekli.

Bu etüdün ağırlık merkezini 1964 Türk Vatandaşlığı Kanunu "TVK" nun bu hususa ilişkin hükümleri teşkil edecek, ancak vatandaşlık hukukumuzun gelişme safhalarını açık bir şekilde görebilmek ve mukayese imkânı sağlamak için Türk tâbiyet hukukunun tarihi seyri içinde önemli yeri olan 1869 Tâbiyeti Osmanîye Kanunu "TOK" ile 1928 TVK hükümlerine anahatlarıyla temas etmek faydalı olacaktır.

1869 TOK, Seçme hakkı ile Osmanlı tâbiyetinin kazanılmasına dair hükümler ihtiva etmesine mukabil "md -2 ve 7" bu hakla mezkûr tâbiyetin kaybedilmesine ilişkin her hangi bir hüküm ihtiva etmemektedir.

1928 TVK ise iki halde seçme hakkı ile Türk Vatandaşlığının, kaybını hükme bağlamıştır.

Bunlardan birisi yalnız Kanunun 4. maddesinde yer alan "Toprak esası - jus soli" gereğince Türk vatandaşlığını kazanmış olanların ana veya babalarının vatandaşlığını seçebilmeleri halidir. Mezkûr madde hükmeüne göre, 1 Ocak 1929 "kanunun yürürlüğe girdiği tarih" tarihinden itibaren Türkiye'de doğan ecnebinin Türkiye'de doğan çocuğu Türktür. "Toprak esası" Bu gibiler, Türk kanununa göre rüşd yaşına vardıktan sonra altı ay içinde ana veya babalarının tâbiyetlerini ihtiyar edebilirler.

Vatandaşlık Kanunları Genel olarak çocuğa ana - babasının tâbiyetini "kan esası jus sanguinis" izafe ettiğinden yukarıya metnini çıkardığımız 4. madde çocuğun çifte tâbiyetli olması neticesini doğurabilir. Bu takdirde çocuğun seçme hakkını kullanması, Türk vatandaşlığını kaybetmesini intaç edecek ve çifte tâbiyeti ortadan kaldıracaktır.

Şu husus unutulmamak gerekir ki biraz önce belirtilen hal dışında seçme hakkının kullanılması kanunda önleyici hükümler öngörülmemiş olduğundan şahsın vatansız durumuna düşmesine sebep olabilecek mahiyettedir.

İkincisi, Mezkûr Kanunun 13. maddesinde yer almaktadır. Bu maddenin 1. cümlesi hükmü yabancı kadının bir Türkle evlenmesi ile Türk vatandaşlığını kazanmasına ilişkin olup aynen şöyledir: "Türklerle evlenen ecnebi kadınlar Türk vatandaşı olurlar." Aynı maddenin 5. cümlesi hükmüne göre, evlenme ile tâbiyeti değişmiş olan sâbık ecnebi kadınlar Türk kocalarından herhangi bir sebeple evlilik halinin zevaliyle ayrıldıkları tarihten itibaren 3 sene zarfında tâbiyeti asliyelerine "evlenmeden evvelki tâbiyetleri denilmesi daha doğru olur" rücu hakkını haizdirler.

Görüldüğü üzere, burada derpiş edilen seçme hakkı rücu hakkı mahiyetindedir.

Bu konudan, önceki seçme hakkında olduğu gibi bazı hususlar üzerinde durmak gerekmektedir.

Türkle evlenerek Türk vatandaşlığını alan kadın, evlenme akdinden evvel tâbiyetinde bulunduğu Devlet tâbiyetini evlenmekle kaybetmediği takdirde çifte tâbiyetli olacak, evlenmesinin zevali halinde rücu hakkını kullanması yalnız Türk vatandaşlığının kaybını intaç edecek, böylece çifte tâbiyetten kurtulacaktır.

Kadın, evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanmış ve önceki tâbiyetini kaybetmiş ise rücu hakkını kullanması, kanunda önleyici bir hüküm sevk edilmemiş olduğundan vatansızlığa sebep olabilecektir. Eğer tâbiyetini kaybetmediği Devlet kanunu o tâbiyete rücunu kabul etmemiş ise.

1964 TVK, Seçme hakkı ile Türk vatandaşlığının kaybını, Türk vatandaşlığını kazanan bazı çocuklarla, evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadımlara tanımıştır. Diğer bir deyimle, 1928 TVK'na nisbetle bu hakkı haiz olanların sayısını artırmıştır.

Bu etüdde, seçme hakkını haiz olanları, bu hakkın asli şartlarını ve kullanıma şeklini, hukukî hüküm ve neticelerini üç ayrı bölümde izah edeceğiz.

BÖLÜM I

SEÇME HAKKINI HAİZ OLANLAR

§ 1. Türk vatandaşlığını kazanan çocuklar

Türk vatandaşlığını kazanan çocukların kimler olduğunu tesbit etmek için bazı tamamlayıcı bilgiler vermek yerinde olacaktır.

Türk vatandaşlığını kazanan çocukları, vatandaşlığın kazanılması, asli "doğumla" ve müklesep "sonradan" olmasına göre iki kısma ayırarak tetkik etmek lâzımdır.

1- Türk vatandaşlığını doğumla kazanan çocuklar.

Bu çocukları, kazanmanın kan "jus sanguinis" ve toprak "jus soli" esaslarına göre vaki olmasını gözönünde tutarak bir ayırma tâbi kılmak gerekir.

1- Kan esasına göre Türk vatandaşlığını kazanan çocuklar.

Kanunun 27. maddesi a bendi hükmüne göre bu çocuklar analarına tâbi olarak doğumla Türk vatandaşı oldukları halde sonradan yabancı babalarının vatandaşlığını kazananlardır. Bunları, evlilik içinde ve evlilik dışında doğan çocuklar olmak üzere ikiye ayırmak gerekir.

A- Evlilik içinde doğan çocuklar

Evlilik içinde doğan çocuklardan maksat, evlilik mevcut iken veya zevalinden itibaren kanunen muayyen müddet içinde doğan çocuklardır. Bu çocuklar sahih neseplidirler. 1964 TVK, sahih nesepli çocukların vatandaşlık kazanması mevzuunda 1928 TVK'ndan farklı bir tanzim tarzı getirmiştir. Filhakika, 1928 TVK, bu gibi çocuklara vatandaşlık izafe ederken, anababa arasında tam bir eşitlik esası tesis etmiş idi. 1964 TVK, bu eşitliği ana aleyhine bozmuş, anası Türk olan çocuğun mutlak olarak Türk vatandaşlığını kazanması prensibini kabul etmemiş, bunu bir şartın tahakkuk etmesi keyfiyetine tâbi tutmuştur. Geçekten, mezkûr Kanunun 1. maddesinde "b-b" beyan edildiği üzere, çocuğun Türk anasının tâbiyetini kazanması, babasının vatandaşlığını doğumla kazanamamış olması halinde mümkündür.

Şu halde, yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuk, babasının vatandaşlığını doğumla kazanamıyorsa Türk anasına tebean Türk olur. Ancak, kanun hükmünde yer alan "babasının vatandaşlığını alamayan çocuklar" ibaresi üzerinde biraz durmakta fayda mülâhaza etmekteyiz.

Babasının muayyen bir Devlet tâbiyetinde olması halinde ibarede herhangi bir anormallik mevcut değildir. Fakat, baba bir Devlete tâbiyet bağı ile bağlı değil, yani vatansız ise babanın vatandaşlığı bahis konusu olamayacağından, bu durumu da ihtiva edebilmesi için "babasından vatandaşlık alamayan çocuklar" demek daha doğru olurdu. Böylece, çocuğun babasının vatansız veya tâbiyet bağı ile bağlı bulunduğu Devlet kanunu münhasıran toprak esasına yer vermiş olması sebebiyle babasından vatandaşlık alamaması, Türk olan anasına tebean Türk vatandaşı olması neticesini doğurur.

Yukarıdaki açıklamadan da kolayca anlaşılacağı üzere, Türk anasının tâbiyetini alan çocuk, kanunî şartın icabı olarak yabancı babasından vatandaşlık aldığı takdirde çifte tâbiyetli durumuna düşecek kendisine kanunun tanıdığı seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybedip bu durumdan kurtulacaktır.

B- Evlilik dışında doğan çocuklar,

Evlilik dışında doğan çocuklardan murat, evlilik mevcut değil iken veya evliliğin zevalinden itibaren kanunen muayyen müddetten

sonra doğan çocuklardır. Butlan ile malül olup henüz butlanına mahkemece karar verilmemiş olan evlenmeler, sahih evlenmenin bütün hukukî neticelerini haiz olduğundan "MK, md. 124" bunların mahsulü olan çocuklar, evlilik dışı doğmuş sayılmazlar ve nesepleri sahihtir.

1964 TVK, 1928 TVK da olduğu gibi evlilik dışında doğan çocuklara Türk vatandaşlığının verilmesinde aynı prensibi kabul etmiş bulunmaktadır. Bu hususun incelenmesinde aşağıdaki ayırımı yapmak icap ediyor.

a) Ana bakımından.

Evlilik dışında Türk anadan doğan çocuklar, doğumlarından itibaren Türk vatandaşlıdır "TVK. md. 1, b.C".

Nesebi sahih olmayan çocuğun anası onu doğuran kadındır. Babası, tanıma veya bir hükümle tahakkuk eder. "MK.md. 290"

Hukukumuzda, hukukî analık, tabii analıkla taayyün etmekte, çocuğu anasına bağlayan bağ herhangi bir muameleye hacet kalmaksızın doğumla kendiliğinden sâbit olmaktadır.

b) Baba bakımından.

Kanunun baba bakımından tetkikinde iki hal gözönünde tutulmak gerekir.

aa-Ananın Türk olması:

Ana Türk ise babanın tâbiyeti ne olursa olsun çocuk Türk vatandaşlığını alır.

bb- Ananın Yabancı olması:

Ana yabancı bir Devlet tâbiyetinde ise, çocuğun Türk olan babasının vatandaşlığını kazanabilmesi, babasına olan nisbetinin ya tanıma "MK. md. 291" veya babalığın hükümle tahakkuku "MK md. 290" veyahut nesebin tashihi "MK. md. 247, 249" ile taayyün etmiş olmasına bağlıdır.

Yukarıdaki açıklamadan sonra şu neticeye varmak mümkün olacaktır. evlilik dışında doğup yabancı babasına nisbet edilmemiş olmasından Türk anasına tebean Türk vatandaşlığını kazanan çocuk, sonradan babasının vatandaşlığını kazanırsa seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybeder ve böylece çifte tâbiyetten kurtulmuş olur.

2-Toprak esasına göre Türk vatandaşlığını kazanan çocuklar.

Kanunun 27. maddesi c bendi hükmüne göre bu çocuklar, toprak esası gereğince Türk vatandaşlığını kazanmış olanlardır. Bu konuda da

tamamlayıcı bilgilere ihtiyaç vardır. 1964 TVK, 1928 TVK gibi, asli tâbiyetin toprak esası gereğince de kazanılacağını hükme bağlamış ve buna fer'i bir mâhiyet izafe etmiştir.

Mezkûr Kanununun 4. maddesinde toprak esası genel bir hükümle teyit edildikten sonra buna Türkiye'de bulunan çocukların "terk edilen çocuk" aksi sâbit oluncaya kadar Türkiye'de doğmuş sayılacağı esası da ilâve edilmiştir.

Bahis konusu genel hüküm şöyledir: "Türkiye'de doğan ve vatandaşlığını ana ve babasından doğumla kazanamıyan çocuklar, doğumlarından itibaren Türk vatandaşdırlar."

Bu hüküm, bir tahlile tâbi tutulduğu takdirde, toprak esasının uygulanmasını gerektiren halleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

A- Çocuğun, anababasının tâbiyetinde bulunduğu Devlet Kanununun münhasıran toprak esasını kabul etmiş olması.

B- Çocuğun, evlilik dışında doğup anababasına nisbet edilmiş olması. Bu halde anababanın yabancı olması gerekir. Zira, Türk hukukunda anaya nisbet edilmek kendiliğinden vaki olur. "MK. md. 290"

C- Çocuğun anababasının vatansız olması.

Bu üç hale yukarıda temas edilen Türkiye'de bulunan çocukları da ilâve edersek, Türkiyede doğan çocukların dört halde toprak esası gereğince Türk vatandaşlığını kazandıkları görülür.

Yukarıda belirtilen ve toprak esasının uygulanmasını gerektiren hallerden birinin mevcudiyeti neticesi olarak Türk vatandaşlığını kazanmış olup sonradan ana veya babalarının vatandaşlığını iktisap eden çocuklar, seçme hakkını kullanarak Türk tâbiyetini kaybederler ve çifte tâbiyetten kurtulmuş olurlar.

II- Türk vatandaşlığını sonradan kazanan çocuklar.

Bu çocukları, iki gruba ayırmak mümkündür.

1- Evlâtlığa alınmakla Türk vatandaşlığını kazanan çocuklar

1964 TVK, evlât edinmenin tâbiyete tesiri bakımından 1928 TVK ndan tamamen ayrı bir hal tarzı kabul etmiş bulunuyor. Filhakika, 1928 TVK, evlât edinmenin evlâtlığın tâbiyetine tesirini kabul etmediği halde 1964 TVK, prensip itibariyle bu esası benimsemiş olmakla beraber istisnai bazı hallerde ve bazı şartlar altında tek taraflı bir sisteme yer vererek evlâtlığın tâbiyetinin değişeceğini hükme bağlamıştır.

Mezkûr kanunun 3. maddesi hükmüne göre, evlât edinme, evlâtlığın vatandaşlığına tesir etmez. Ancak, küçük olan evlâtlık vatansız olur veya anababası bulunmaz veyahut nerede olduğu bilinmez ise bir Türk tarafından evlâtlığa alınmakla Türk vatandaşı olur. Bu gibi çocuklara seçme hakkı tanınmakla ekseriya çifte tâbiyetten kurtulma imkânı sağlanmış olur. Zira, evlâtlığın vatandaşlığının değişmeyeceği esasını kabul eden bir Devletin tâbiyetinde olması ve evlât edinmekle belli şartlarla Türk vatandaşlığını kazanması, bu duruma sebep olur. Evlâtlığın vatansız olaması, bunun istisnasını teşkil eder.

2- Herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış olan ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşı olan çocuklar.

Başlıktan da kolayca anlaşılacağı üzere, bu, muhtevası oldukça geniş bir hükümdür. Buna nüfuz edebilmek için bu çocukların kimler olduğunu anahatlarıyla açıklamak zarureti vardır.

Kanun koyucunun bu hükümle ifade etmek istediği çocuklar sırasıyla şunlardır.

A- Evlenme ile Türk vatandaşlığını alan kadının bu evlenmeden önceki küçük çocukları.

TVK nun 14. maddesinde ifade edildiği gibi, evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadının bu evlenmeden önceki küçük çocukları tahdidi olarak sayılan şartlardan birinin gerçekleşmesi ve milli kanununun engel olmaması halinde analarına tâbi olarak Türk vatandaşlığını kazanırlar.

Kanun, bu çocuklara seçme hakkını tanımakla Türk tâbiyetini kaybetme imkânını sağlamış bulunuyor.

B- Vatandaşlığa alınan "telsik" babalarına veya analarına bağlı olarak Türk olan çocuklar.

Küçük çocuklar, Türk vatandaşlığına alınan babaların bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar "TVK md. 16. f. 1"

Türk vatandaşlığına alınan kadının küçük çocukları, tahdidi olarak sayılan beş halden birinin mevcudiyeti ve çocuğun milli kanuna engel olmadığı takdirde analarına bağlı olarak Türk vatandaşı olurlar "TVK md. 16. f. 2"

Yukarıda gösterilen çocuklar, seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybetme imkânına sahiptirler.

Küçük çocuklar vatandaşlığa alınan babalarına tâbi olarak mutlak surette Türk vatandaşlığını kazandıklarından çifte tâbiyetli olabilecekler ve seçme hakkını kullanmakla bu durumdan kurtulmuş olacaktırlar.

C- Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kazanan babalarına bağlı olarak Türk vatandaşı olan çocuklar.

Türk vatandaşlığını seçen babalarına tâbi olarak küçük çocuklar, kesinlikle Türk vatandaşı olurlar "TVK. md. 17"

Bu çocuklar, yukarıdaki bentte de belirtildiği üzere çifte tâbiyetli durumuna düşebileceklerinden seçme hakkını kullanarak bu durumdan kurtulmuş olacaktırlar.

Küçük çocuklar, Kanununun 16. maddesi hükümleri dairesinde seçme hakkı ile Türk vatandaşlığını kazanan analarına bağlı olarak Türk olurlar.

D- Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kazanan analarına taâbi olarak Türk olan çocuklar.

Tamamen evlenmeye dayanan seçme hakkı ile Türk tâbiyetinin kazanılmasına ilişkin olan bu bendi iki kısma ayırmak lâzımdır.

a) Evlenme ile Türk vatandaşlığından ayrılan analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden ve analarının seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kazanması neticesinde Türk olan çocuklar.

Bu şıkta gerekli tamamlayıcı bilgi verilmedikçe konuya nüfuz etmek mümkün değildir.

1964 TVK, 1928 TVK aksine, yabancı ile evlenen Türk vatandaşı kadının kocasının tâbiyetini almak istediğini 42. maddede gösterildiği şekilde bildirdiği ve kocanın milli kanunu kadına kocasının vatandaşlığını bahşettiği takdirde Türk vatandaşlığını kaybeder. "TVK md. 19"

Bu şekilde Türk vatandaşlığını kaybeden kadının bu evlenmeden önceki küçük çocukları, tahdidi olarak sayılan şartlardan birinin mevcudiyeti, çocuk 165 yaşından küçük olduğu ve vatansız durumuna düşmediği takdirde Türk vatandaşlığını kaybeder. TVK. md. 30"

TVK, böylece Türk vatandaşlığını kaybeden kadına evliliğin ortadan kalkması halinde, Türk vatandaşlığına dönme hakkı vermekte "md. 13" ve kendisine tebean Türk vatandaşlığını kaybeden çocukların kendisine bağlı olarak otomatikman Türk vatandaşlığını kazanacaklarını hükme bağlamış bulunmaktadır "md. 18"

Burada şu ihtimal üzerinde durmak gerekir. Eğer sâbık Türk vatandaşı kadının evlenmekle tâbiyetini kazandığı Devlet kanunu çocukların analarına bağlı olarak vatandaşlığını kaybedeceğini kabul etmiyorsa çifte tâbiyetli olacaklarından seçme hakkını kullanmakla bu durumdan kurtulmuş olurlar.

b) Yabancı ile evlenerek Türk vatandaşlığını kaybeden kadının bu evlenmesinden olan ve analarının Türk vatandaşlığına dönmesi ile ona tâbi olarak Türk olan çocuklar.

Bu şıkta da tamamlayıcı bilgiye ihtiyaç vardır.

Yabancı ile evlenerek kanunî şartların mevcudiyeti neticesinde Türk vatandaşlığını kaybeden kadının, bu evlenmesinden olan çocukları, evlenmenin zevali halinde Türk vatandaşlığına dönmesi ile kanunî şartlardan birinin gerçekleştiği ve çocuğun milli kanunu engel olmadığı takdirde analarına bağlı olan Türk olurlar. ("TVK. md. 18. f. 2")

Bu çocuklar, Kanunun tanıdığı seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybederler.

§ 2- Evlenme ile Türk Vatandaşlığını kazanan kadın.

Burada da aydınlatıcı bilgiler vermek zarureti vardır.

1964 TVK, Türk ile evlenen yabancı kadınların otomatik olarak Türk vatandaşlığını kazanamayacaklarını hükme bağlamak suretiyle 1928 TVK, sistemini terk etmiş bulunmaktadır. Filhakika, mezkûr Kanun hükümlerine göre, Yabancı bir Devlet tâbiyetinde olan kadın bir Türkle evlendiğinden Türk vatandaşlığını seçmek istediğini 42. maddeye uygun olarak bildirdiği takdirde Türk olur.

Ancak, kadın vatansız veya bağlı bulunduğu Devlet Kanununa göre evlenmekle vatandaşlığını kaybediyor ise, beyana lüzum kalmaksızın Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanır "TVK. md. 5. f. 1"

Kanun koyucu Türk vatandaşlığını kazanmış olan bu kadınlara evliliğin sona ermesi halinde seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybetme imkânını sağlamıştır.

BÖLÜM II

SEÇME HAKKINI KULLANMA ŞARTLARI

§ 1- Seçme Hakkını Kullanmanın Asli Şartları:

I- Türk vatandaşlığını kazanan çocukların seçme hakkını kullanma şartları:

Bundan evvelki bölümde Türk vatandaşlığını kazanan çocukların kimler olduğunu belirtmiş idik. Bu çocukların seçme hakkını kullanmaları bir takım şartlara tâbi kılınmıştır.

1- Rüşt

Seçme hakkını kullanmanın ilk şartı, şahsın reşit olmasıdır. Kanunda aleltilâk rüştten bahsedildiğine "TVK. md. 27" göre şahsın 18 yaşını bitirmesi, evlenme ve kazai yol ile reşit olması arasında hukuk fark yoktur.

2- Hakkın iki senelik süre içinde kullanılması

Seçme hakkı iki senelik bir süre içinde kullanılmalıdır. Bu sürenin başlangıcı şahsın reşit olmasıdır. Sürenin geçmesinden sonra hakkın kullanılması mümkün değildir.

3- Vatansız duruma düşmemeli.

Seçme hakkı ile Türk vatandaşlığının kaybı, şahsı vatansız kılacak ise, hakkın kullanılması mümkün değildir. Böylece, vatansızlık önlenmiş olmaktadır.

II- Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadının seçme hakkını kullanma şartları.

1- Rüşt.

Kanunda rüşt hakkında herhangi bir hüküm sevk edilmiş değildir. Esasen buna lüzum da yoktur. Zira, kadın evlenmekle reşit olmuştur.

2- Evlilik sona ermiş olmalı

Kadının seçme hakkını kullanabilmesi için evliliğin sona ermiş bulunması gerekir. Bu da kocanın ölümü, evlenmesinin feshi, butlanı ve boşanma ile vaki olur.

Fesih, butlan ve boşanma hakkında mahkemece verilen kararı, müddetin geçmesi veya yargıtayca tasdik edilmesi ile kesinleştiğinde kadın seçme hakkını kullanabilir. Kocanın gaipliğine dair verilen karar kesinleşmiş olsa dahi seçme hakkının kullanılması mümkün değildir. Zira, gaiplik kararı evliliği ortadan kaldırmaz. Bunun için evliliğin feshine karar verilmiş ve karar kesinleşmiş olmak lâzımdır. "MK. md. 94"

Butlan kararı ile evliliğin ortadan kalkması hali üzerinde kısa da olsa durmakta fayda vardır. Bu konuda bir ayırım yapmak MK. hükümlerine uygun düşer.

Kadın ya hüsnüniyetli veya suiniyetlidir. Hüsnüniyetli ise hiçbir mesele yoktur. TVK nun tanıdığı seçme hakkını kullanacaktır.

Suiniyetli ise, konuyu biraz daha incelemeye tabi kılmak yerinde olacaktır. 1928 TVK nun yürürlüğe girmesinden yürürlükten kalkmasına kadar, kanunda açık bir hüküm mevcut olmadığı için müellifler

arasında çıkan bir ihtilâf sürüp gitmiştir. Bazı müellifler, kadını suiniyetli olsa dahi rücu hakkını kullanmadıkça Türk vatandaşlığını kaybetmeyeceği, bazı müellifler ise, MK nun 126. maddesi hükmüne dayanarak, evlenme ile iktisap ettiği vaziyeti muhafaza edemeyeceğinden rücu hakkını kullanmasına ihtiyaç kalmaksızın Türk vatandaşlığını kaybedeceği fikrini ileri sürmüşlerdir.

1928 TVK nun tatbik süresi olan otuzbeş sene devam eden bu görüş ayrılığı 1964 TVK nun 5. maddesindeki, "evlenmenin butlanına karar verilmesi halinde akitte hüsnüniyetli olan kadın Türk vatandaşlığını muhafaza eder" şeklinde sevk edilen hükümle ortadan kaldırılmıştır.

3- Hak üç senelik süre içerisinde kullanılmış olmak

Kadına tanınmış olan seçme hakkı, evliliğin nihayet bulması tarihinden itibaren üç sene içinde kullanılmalıdır. Bu süre geçtikten sonra hak kullanılmaz. Evliliğin sona ermesi bir mahkeme kararına dayanmakta ise sürenin başlangıcı hükmün kesinleştiği tarihtir.

4- Kadının evlenmeden önce sahip olduğu Devlet vatandaşlığını muhafaza etmesi veya bu vatandaşlığa dönebilmesi lâzımdır. Kadının seçme hakkını kullanabilmesi için ayrıca evlenmeden evvel sahip olduğu Devlet vatandaşlığını muhafaza etmekte olması veya bu vatandaşlığa dönebilmesi lâzımdır. Böylece bir taraftan çifte tâbiiyetten kurtulması sağlanmış, diğer taraftan vatansız durumuna düşmesi önlenmiş oluyor "TVK. md. 28"

§ 2- Seçme hakkını kullanma şekli

Seçme hakkının kullanılması, muayyen bir şekle bağlanmıştır. Bu hak, ilgili şahsın yapacağı beyanla olur. Beyan, yazılı olarak yetkili makama yapılmalıdır. Yetkili makam, bu beyanı almakla, herhangi bir karar vermesine lüzum ve ihtiyaç kalmaksızın, hukuki netice doğar.

TVK 43. maddesinde hükme bağlandığı gibi, seçme hakkı, İçişleri Bakanlığına gönderilmek üzere mahallin en büyük mülkiye âmirliğine ve yabancı memleketlerde de Türkiye elçilik veya konsolosluklarına yazılı bildiride bulunmak suretiyle kullanılır.

BÖLÜM III

SEÇME HAKKININ HUKUKİ HÜKÜM VE NETİCELERİ.

Seçme hakkının doğurduğu hukuki hüküm ve neticeler ikiye ayrarak incelemek gerekir.

§ 1- Genel Hüküm ve Neticeler

Seçme hakkı, bu hakkı haiz olanların hepsine şâmil olmak üzere bir takım genel hüküm ve neticeler meydana getirir.

TVK'nun 29. maddesinde öngörüldüğü üzere, seçme hakkını kullanan şahıslar, Türk vatandaşlığını kaybettikleri tarihten itibaren yabancı muamelesine tâbi olup, bu konuda Türk yabancılar hukuku esasları dairesinde işlem göreceklendir. Binaenaleyh,

1- İkamet: Pasaport Kanunu hükümlerine uygun olarak Türkiye'ye giren sabık Türk vatandaşlarının yabancıların Türkiye'de ikamet ve seyahatları hakkındaki kanunun hükümleri çerçevesinde Türkiye'de ikamet etmelerine bir mâni yoktur.

2- Çalışma: Bu mevzuda menedici çeşitli kanun hükümlerine uymak mecburiyeti vardır.

3- Gayri menkul edinme: Bu konuda Tapu kanunu "TAK" gereğince tahdidi hükümler yerinde kalmak ve karşılıklı olmak şartıyla gayri menkul edinebileceklerdir "TAK. md. 35" Tahdidi tazammun eden Kanun hükümlerinin nelerden ibaret olduğu başta TAK olmak üzere muhtelif kanunlarda belirtilmiştir.

4- Miras: Miras mevzuunu, malların, menkul ve gayrimenkul olmasını gözönünde tutarak iki kısımda incelemek gerekir.

A- Menkul miras - Menkullerin tevarüsünde vatandaşlarla yabancılar arasında farklı muamele yapılacağını âmir, kanunlarımızda hüküm mevcut değildir.

B- G.menkul miras - Gayrimenkullerin tevarüsünde TAK'nun 35. maddesinde derpiş edilen karşılıklı olmak kaydı gözden uzak tutulmamak gerekir.

§ 2- Vatandaşlığa ilişkin hüküm ve neticeler

Seçme hakkının vatandaşlığa ilişkin hüküm ve neticelerini, birkaç bakımdan incelemek gerekir.

I- Seçme hakkının eşin vatandaşlığına tesiri.

Kocanın seçme hakkını kullanması, eşin vatandaşlığına tesir etmez, şahsi neticeler doğurur (TVK md. 36).

II- Seçme hakkının çocukların vatandaşlığına tesiri.

Bu konuyu iki bakımdan incelemek lâzımdır.

1- Baba bakımından.

Seçme hakkını kullanan baba ise, küçük çocuklarının vatandaşlığına tesir eder. Ancak, çocuk 15 yaşını bitirmiş ise Türk vatandaşlığının kaybı yazılı muvafakatına bağlıdır. Türk vatandaşlığının kaybı çocuğu vatansız kıhyorsa çocuk vatansızlığını muhafaza eder "TVK md. 36"

2- Ana bakımından.

Ananın, genel olarak seçme hakkını kullanması, prensip itibariyle, küçük çocukların vatandaşlığına tesir etmez. Çocuklar tâbiyetlerini muhafazada devam ederler.

Bu prensibin istisnaları vardır. Bunlardan birinin mevcudiyeti halinde çocuklar analarına tâbi olarak Türk vatandaşlığını kaybederler. Çocuk 15 yaşını doldurmuş ise Türk vatandaşlığının kaybı yazılı muvafakatiyle mümkün olur. Bu suretle vatandaşlığın kaybı, çocukların vatansız duruma düşmeleri neticesini doğuruyorsa çocuklar Türk vatandaşlığını muhafaza ederler "TVK md. 36"

İstisna teşkil eden haller şunlardır:

- a) Babanın ölmüş olması
- b) Babanın belli olmaması
- c) Babanın yabancı olması
- d) Velâyetin anada bulunması

III- Ananın seçme hakkını kullanmasının çocuklarının vatandaşlığına tesiri.

İki ayrı hali ihtiva eden bu hususu, bundan evvelki ile karıştırmamalıdır.

1- Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan analarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını iktisap eden çocukların vatandaşlığına tesiri.

Bu çocuklar, analarının seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kaybetmesi ile mutlak olarak tâbiyetlerini kaybederler. Başka bir deyimle, seçme hakkı , kollektif netice doğurur. "TVK. md. 37. f. 1"

2- Evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan kadının bu evlenmeden olan küçük çocuklarının vatandaşlığına tesiri.

Bu çocuklar, prensip itibariyle, analarına tâbi olarak Türk vatandaşlığını kaybetmezler. Seçme hakkı şahsî netice doğurur. Ancak, yukarıda a, b, c ve ç bendlerinde belirtilen istisnai hallerden birinin tahakkuku ve çocuk 15 yaşından küçük olduğu ve vatansız duruma düşmediği takdirde anaları ile birlikte Türk vatandaşlığını kaybeder. "TVK. md. 37. f.2"

